

Міністерство освіти і науки України
Луганська обласна державна адміністрація
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
ДУ НДІ соціально-трудових відносин Міністерства соціальної політики України
Луганське відділення Українського географічного товариства
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Газета „Краєзнавство. Географія. Туризм”

НАУКОВІ ПОШУКИ ГЕОГРАФІЧНОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТТЯ

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої 75-річчю утворення Луганської області*

8 – 10 жовтня 2013 року

ЗМІСТ

I. ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

<i>Олійник Я. Б., Нич Т. В.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ.....	3
<i>Барановський М. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ (НА ПРИКЛАДІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	10
<i>Доценко А. І.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ У КИЇВСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	15
<i>Ишук С. І., Гладкий О. В.</i> НОВІТНІ ЗАВДАННЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОЇ КОМПЛЕКСОЛОГІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ.....	19
<i>Калько А. Д., Громаченко К. Ю., Коротун С. І.</i> ЕКОЧАСТИНА ПІДГОТОВКИ ТУРИЗМОЗНАВЦІВ.....	27
<i>Любіцева О. О., Романчук С. П.</i> ГЕОГРАФІЯ РЕЛІГІЇ: УТОЧНЕННЯ ПРЕДМЕТНОЇ СФЕРИ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	34
<i>Нємець Л. М., Нємець К. А.</i> НЕОБХІДНІСТЬ РОЗШИРЕННЯ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА ЧАСУ.....	37
<i>Ровенчак І. І., Ярошевич М. А.</i> ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАФТОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ: ГЕОПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ.....	42
<i>Смирнов І. Г., Михайленко Т. І.</i> РЕСТОРАННА ЛОГІСТИКА ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ЯК СКЛАДНИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	45
<i>Сорокіна Г. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОСАЙТІВ ЛУГАНЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	52
<i>Топчієв О. Г., Яворська В. В.</i> СТАДІЇ ФОРМУВАННЯ ГЕОДЕМОГРАФІЇ.....	56
<i>Трегубенко О. М.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ГЕОГРАФІВ.....	62
<i>Слоньова Т. І., Мельник І. Г.</i> ЛУГАНЩИНА: 75 РОКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	66

II. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Белоусова Н. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ЗБИРАННЯ, ЗБЕРЕГАННЯ, УТИЛІЗАЦІЯ ТА ВИДАЛЕННЯ.....	75
<i>Гречишкін В. І.</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН РІЧКИ АЙДАР НА ТЕРИТОРІЇ.....	

НОВОАЙДАРСЬКОГО РАЙОНУ	82
<i>Дернов В. С.</i> СЛІДИ ПІДВОДНИХ ЗСУВІВ СЕРЕД ВІДКЛАДІВ СЕРЕДНЬОГО КАРБОНУ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДОНБАСУ ТА ЇХ НАУКОВЕ ЗНАЧЕННЯ.....	86
<i>Кандауров В. В.</i> ІСТОРІЯ АНТРОПОГЕННОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ГЕОКОМПЛЕКСІВ ДОНЕЦЬКОГО КРЯЖУ В МЕЖАХ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ВІД ПОЧАТКУ ЗАСЕЛЕННЯ ДО XVII СТОРІЧЧЯ.....	90
<i>Кисельова О. О.</i> СТРУКТУРА ЯРУЖНОЇ МЕРЕЖІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	93
<i>Коджабашиян А. С.</i> ВПЛИВ ГЕОГРАФІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ВИНИКНЕННЯ ГІДРОНІМІВ ЛУГАНЩИНИ.....	97
<i>Синявер Е. Е.</i> ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕСТОРОЖДЕНИЙ УГЛЕВОДОРОДОВ С МАЛЫМ ДЕБИТОМ В АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКЕ КРЫМ	102
<i>Сопов Д. С.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЛУГАНЩИНИ.....	106
<i>Удовиченко Н. И., Братишко А. В.</i> О НОВЫХ РЕЗУЛЬТАТАХ ПАЛЕОНТОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	110

III. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Вавринів Л. А.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗАХВОРЮВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ТА ІНШІ СОЦІАЛЬНІ ХВОРОБИ.....	116
<i>Василевська Я. В.</i> ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	122
<i>Вірченко П. А.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ ЛОКАЛЬНОГО РІВНЯ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА КРЕМІННА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	128
<i>Гаман Н. О.</i> КАРТОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ВАНТАЖНИХ ЛОГІСТИЧНИХ ПОТОКІВ В УКРАЇНІ ЯК ЗАПОРУКА ІНТЕГРАЦІЇ В ТРАНСПОРТНУ СИСТЕМУ ЄВРОПИ.....	134
<i>Гусєва Н. В.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОЖИВАННЯ ПРОДОВОЛЬСТВА НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ.....	139
<i>Гусєва Н. В., Литвин І. В.</i> ПРОМИСЛОВИЙ ТУРИЗМ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	146
<i>Дудкіна Г. Є.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ	

РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ).....	155
<i>Дудкіна Г. Є., Севостьянова С. О.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТУВАННЯ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	160
<i>Заячук М. Д.</i> КЛАСТЕРИ – ЦЕНТРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	165
<i>Ігнатенко Є. В.</i> ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ МІЖНАРОДНИХ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ (МТК) В УКРАЇН.....	169
<i>Кисельов Ю. О.</i> ПРОБЛЕМА „СОФІЙНОСТІ” В НАУЦІ ТА ЇЇ ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПРОСТОРОВИЙ ВИМІР.....	174
<i>Куделіна С. Б.</i> ДЕМОГРАФО-ЕКІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІВНІЧНОЇ ЗОНИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	181
<i>Кулешова Г. О., Ключко Л. В., Сегіда К. Ю., Панкратьєва В. В.</i> СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	187
<i>Лижник Я. С., Слащук А. М.</i> АГРОПРОМИСЛОВІ КЛАСТЕРИ, ЯК НОВА ФОРМА ФУНКЦІОНУВАННЯ АПК: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	192
<i>Майстер А.А.</i> ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ „ТЕРИТОРІЯ” ЯК ОБ’ЄКТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ОСВОЄННЯ.....	195
<i>Мальчикова Д. С.</i> ЗАХІДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ І СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНІВ.....	199
<i>Мартинова В.А.</i> РЕЛІГІЙНО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	204
<i>Мельник І. Г., Мороз А. М.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТАТЕВОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	209
<i>Мельник С. В., Гаєвська Н. С.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ.....	215
<i>Нефедова Н.Є.</i> МОРСЬКІ ПОРТИ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ЧОРНОМОРСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ ЗОНИ.....	222
<i>Пестушко В. Ю.</i> СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	230
<i>Пилипенко І. О.</i> АНАЛІЗ ЦЕНТРО-ПЕРИФЕРІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЕОПРОСТОРУ МЕТОДОМ ЗІПФА-МЕДВЕДКОВА.....	234
<i>Слоньова Т. І., Балтік О. Ю.</i> МАРКІВЩИНА: ДЕЯКІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ	

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРСТВА.....	239
<i>Слоньова Т. І., Горбунова Н.К.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СВЕРДЛОВСЬКОГО РЕГІОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	247
<i>Худіковська В. А.</i> ВПЛИВ ПІДПРИЄМСТВ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	255
<i>Шевченко М. Г.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ МОЛОДІЖНОГО СЕГМЕНТУ РИНКУ ПРАЦІ.....	259
<i>Яворська В. В., Заблатовська Н. В.</i> ПРЕДМЕТНА І МЕТОДОЛОГІЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	266

IV. ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА

<i>Дзюбенко О. В.</i> ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ „ЕКОГЕОГРАФІЯ” ДЛЯ ФАХІВЦІВ-ГЕОГРАФІВ.....	273
<i>Ештокин А. Н.</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРА ДЛЯ ПЕРЕСЧЕТА ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ПРЯМОУГОЛЬНЫХ КООРДИНАТ.....	275
<i>Жерлицин С. О.</i> ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УЧНІВ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	281
<i>Нємець Л. М., Сєгіда К. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ».....	287
<i>Роман С. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ РЕГІОНАЛЬНОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ.....	293
<i>Сисак О. М.</i> ВИКОРИСТАННЯ КРАСЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА ТА ГЕОГРАФІЇ.....	298
<i>Чикіна Ю. Ю.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ НАБУТИХ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ГЕОГРАФІЇ.....	301
<i>Шарай К. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ НАПРЯМІВ, ЗМІСТУ ТА ФОРМ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ НА КАФЕДРІ ГЕОГРАФІЇ ЛНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	305

Пилипенко І. О. Методи та методики суспільно-географічних досліджень: Навчальний посібник. / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – 156 с. 11. **Підгрушний Г. П.** Промисловість і регіональний розвиток України: Монографія / Г. П. Підгрушний. – К.: Інститут географії НАН України, 2009. – 300 с. 12. **Родоман Б. Б.** География, районирование, картоиды: Сб. трудов / Борис Родоман. – Смоленск: Ойкумена, 2007. – 368 с. 13. **Сен-Жюльен Г.** Полицентризм и градиент "центр-периферия" в зоне влияния Парижа / Г. Сен-Жюльен / Крупные города и вызовы глобализации [Под ред. В.А. Колосова и Д. Эккерта]. – Смоленск, 2003. – С. 139-152. 14. **Топчієв О. Г.** Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: навч.-метод. посібник / О. Г. Топчієв, Т. М. Безверхнюк, З. В. Тітенко. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с. 15. **Lozyns'kyi R.** The Modern State of Geographical Studies on the Problems of Peripherality [Електронний ресурс] / Roman Lozyns'kyi // Regional Barometer, No 1 (27) 2012. – режим доступу до джерела: http://br.wszia.edu.pl/zeszyty/pdfs/br27_lozynskyi.pdf 16. **Raagmaa G.** Centre-periphery model explaining the regional development of the informational and transitional society [Електронний ресурс] / Garri Raagmaa // 43rd Congress of the European regional science association (Jyväskylä, Finland, August 27-30, 2003). – Режим доступу до джерела: <http://www.jyu.fi/ersa2003/cdrom/papers/503.pdf>

УДК [911.3:(314+33)] (477.61)

*Т. І. Слоньова, к. геогр. н.,
доц.*

*О. Ю. Балтік, маг. географії
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка*

МАРКІВЩИНА: ДЕЯКІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРСТВА

Всебічне вивчення рідного краю завжди було актуальним завданням шкільного географічного краєзнавства. Адже знання про нього формують у юнаків та дівчат не лише любов до своєї малої батьківщини, повагу до людей краю, а і бажання у майбутньому жити тут та працювати.

Комплексна суспільно-географічна характеристика територіальних одиниць різних ієрархічних рівнів завжди була невід'ємною частиною суспільно-географічних досліджень. Майже всі області України мають суспільно-географічні нариси населення і господарства, але на Луганщині такого видання, на жаль, поки не існує. Короткі загальні характеристики окремих територіально-адміністративних одиниць Луганщини наведені у тритомній Українській географічній енциклопедії, яку було видано впродовж 1989-1993 років [1, с. 268-269]. Ще раніше вийшла друком значна за обсягом колективна монографія «Луганська область» із серії «Історія міст і сіл України» [2, с. 325-328]. Але у цій роботі більш детально розглядаються історичні, а не географічні аспекти розвитку окремих територій. Отже, саме недостатня кількість наукових географічних публікацій, присвячених регіонам Луганщини, обумовила вибір теми та актуальність нашого дослідження.

Суспільно-географічне вивчення навіть такої невеликої за площею території, як адміністративний район, має не лише наукове, виховне і пізнавальне значення, а і певну практичну користь, адже у програмі загальноосвітніх шкіл у курсі економічної географії України, як правило, розглядається і територія власної області. Тому практична значимість

дослідження полягає також у тому, що окремі факти, приклади, висновки, узагальнення, картосхеми, графіки можуть бути широко використані вчителями географії, що працюють на території цього району у їх діяльності, як на уроках, так і у позакласній роботі.

Наше дослідження присвячене території Марківського району, що розташований у північно-східній частині Луганської області і входить до складу північного аграрного підрайону Луганщини. Він межує зі Старобільським, Біловодським, Міловським, Новопсковським районами Луганської області та Кантемирівським районом Воронежської області Російської Федерації. Отже, район є прикордонним. Довжина державного кордону складає 42 км. На його території діє контрольно-пропускний пункт «Просяне».

Як адміністративно-територіальну одиницю Марківський район було утворено ще у 1920 р. у складі Донецької губернії. Після виділення з її складу у 1938 р. Луганської області район залишився у тих же межах з центром у селі Марківка, яке в 1960 р. стало селищем міського типу. Три роки (з січня 1962 р. до січня 1965 р.) ця територія була підпорядкована Новопсковському району. В січні 1965 р., згідно Указу Президії Верховної Ради УРСР, Марківський район був відновлений як самостійна адміністративно-територіальна одиниця, яка й існує до цього часу. На сьогодні на території району розташовані одна селищна та вісім сільських рад, котрі включають в себе 34 населені пункти (селище міського типу Марківка та 33 села).

Хоча Марківщина територіально знаходиться на периферії області і значно віддалена від найбільш урбанізованої та індустріальної частини Луганщини, вона все ж має і деякі позитивні риси свого географічного положення. Так, через територію району проходить автомагістраль державного значення Луганськ-Москва. Вона є дуже вигідним транспортним коридором для Марківщини. Через район, а саме через Марківку, проходить транзитом значна кількість автомобілів та автобусів. Це поліпшує транспортно-географічне положення району. До позитивних моментів можна віднести й сусідство з Міловським районом, через територію якого проходить залізниця міждержавного значення з Центральної Росії на Північний Кавказ. Варто відзначити і наявність ділянки газопроводу державного значення «Союз», що проходить територією району. Сусідство зі Старобільським районом, який займає центральне положення у північному підрайоні Луганщини, також сприяє розвитку господарських та комерційних зв'язків населення.

Основними компонентами природно-ресурсного потенціалу району виступають родючі ґрунти, а саме, чорноземи різних типів та незначні поклади будівельних матеріалів. Серед основних родовищ будівельних матеріалів це — пісок, глина, охра, вапняки, суглинки. Більшість з них мають місцеве значення. На сьогодні в районі існує лише видобуток охри, хоча і у невеликих розмірах. Водні ресурси поверхневого стоку в районі обмежені, тому що тут знаходяться тільки три витoki малих річок Деркулу, Лізної та Кам'янки. Але лікувальне значення мають підземні води —

гідрокарбонатно-хлоридно-сульфатні складного катіонового складу.

Рівнинний рельєф та родючі землі сприяли масовому заселенню теперішнього Марківського району селянами-землеробами лише у XVII ст. Цей ресурс та наявність відповідних природних умов зумовили сільськогосподарську спеціалізацію цього краю відтоді і до нашого часу.

Агрокліматичні ресурси території Марківщини можна назвати у цілому також сприятливими, хоча фізико-географічне положення району обумовлює і більш різку континентальність клімату, і більшу посушливість, ніж на таких же географічних широтах, наприклад, сусідньої Харківської області. Оскільки територія району входить до степової зони України, природні лісові масиви тут відсутні, є лише невеликі площі, які зайняті байрачними лісами.

У зв'язку з тим, що останніми роками в Україні набуває прискореного розвитку так званий «Зелений та сільський туризм», на території району потенційно можливо створити садиби, де туристи б могли відпочивати, займатися сільськогосподарською працею, знайомитися з традиціями та побутом місцевих жителів. Цьому також сприяє віддаленість від індустріальної частини Луганщини, адже стан атмосфери та гідросфери тут значно кращий, ніж у містах з високою концентрацією суб'єктів господарювання, які негативно впливають на довкілля. Отже, природно-ресурсний потенціал території району і надалі може бути найбільш сприятливим для розвитку сільського господарства та зеленого туризму.

Суцільне заселення території району розпочалося з 1703 року. Сюди почали поступово переселятися селяни із Чернігівщини і Полтавщини, які і заснували поселення, що пізніше було назване Марківкою. Значну частину жителів слободи склали ремісники і кріпосні селяни, які втекли від поміщицького гноблення із центральних районів Росії. У 1708 році Марківку було зруйновано, і лише через 25 років поселення почало відроджуватись. Населення займалося землеробством, скотарством, торгівлею. Хліб для збуту вивозився в порти Азовського моря, а також у Воронежську, Курзьку губернії. Пшениця, особливо сорту «Арнаутка», користувалася тут великим попитом. Згодом стало інтенсивно розвиватися скотарство. Населення почало займатися розведенням коней, волів, свиней, мулів. Широку популярність пізніше тут набули вівці породи «Айдарська» [2, с. 327].

За два наступні століття кількість населення краю поступово зростала, а його господарською спеціалізацією залишалося сільське господарство. Особливо стрімке збільшення населення розпочалося у другій половині XX ст. Це пов'язане у певній мірі зі зміною статусу села Марківка на селище міського типу. Іншою умовою для зростання чисельності населення було створення на території району не лише великих сільськогосподарських, а і промислових підприємств (сироробний, консервний, комбікормовий заводи). На Марківщині з'явилися нові робочі місця і населення почало збільшуватися. За даними перепису 1959 р. у районі проживало 20,9 тис. осіб. Максимальна чисельність населення була зареєстрована у районі у 1970 році і становила 21,7 тис осіб. А вже під час останнього перепису СРСР 1989 р. на території району було

виявлено зменшення чисельності його мешканців до 20,2 тис осіб. Упродовж перших років незалежності України кількість населення дещо зростала. Станом на 1996 рік воно складало 20,4 тис. осіб. Це пов'язано з досягненням шлюбного віку населення, яке народилося в 70-х роках, адже саме тоді на території району спостерігалися найбільші у післявоєнні роки показники народжуваності. З другої половини 90-х років і до цього часу відбувається зниження загальної чисельності населення району. Станом на 01.01 2012 р. тут мешкало всього 15,9 тис. осіб. Отже, за останні 40 років чисельність населення району зменшилася на 5,7 тис. осіб, тобто більш ніж на четверту частину (26,7 %). Так динаміка чисельності населення поступово змінювала і показник його середньої густоти. У 1959 р. вона складала 18 осіб на 1 км², а в 2011 р. всього 14 осіб [3, с.14, 4, с.254].

Зміни чисельності населення відбувалися внаслідок конкретних проявів природного руху, а саме, співвідношення процесів народжуваності та смертності. Упродовж 90-х років відбувалося дуже помітне зниження народжуваності та збільшення смертності населення району. Так, якщо у 1990 р. загальний коефіцієнт народжуваності становив 14,9‰, то в 2000 р. він знизився до 8,1‰, тобто він зменшився майже у 2 рази. У 2010 р. він становив 9,3‰. Смертність у розрахунку на 1000 осіб, навпаки, збільшилася з 13‰ у 1990 р. до 16‰ в 2000 р., тобто у 1,2 рази. Ця ж тенденція мала місце і упродовж першого десятиліття XXI ст. Так, у 2011 р. загальний коефіцієнт смертності становив 17,1‰ [4, с. 262-264].

Різниця народжуваності і смертності обумовила, починаючи з 1991 р., від'ємний природний приріст населення району. Його показники у 1990 р. становили 1,9 ‰, в 2000 р. -7,8 ‰, в 2010 р. -7,9‰. І хоча останніми роками демографічна ситуація у районі дещо стала кращою, все ж у цілому вона залишається кризовою.

Природний рух населення району упродовж останніх двадцяти років обумовив помітні зміни у його статеві-віковій структурі. Перевага жіночої частини населення над чоловічою є стабільною упродовж усіх післявоєнних десятиліть. У 2010 р. це співвідношення становило відповідно 52,5% та 47,5%. Але у віковій структурі населення відбулися більш значні зрушення. При досить стабільній питомій вазі працездатного населення, співвідношення молодших вікових категорій та осіб похилого віку значно змінилися. Так, якщо у 1990 р. їх питома вага відповідно становила 23,3% та 14,5%, то в 2000 р. відповідне співвідношення вже було 14,5% і 18,6%, а в 2011 – 13,7% та 15,4% [4, с. 268-272]. Отже, за два останні десятиліття частка молоді у загальній чисельності населення району зменшилася більш ніж у 1,5 рази. І хоча у порівнянні із сусіднім районами перебіг демографічних процесів на Марківщині має дещо кращі показники, все ж загальна демографічна ситуація залишається напруженою, бо ще досить помітними є як зменшення загальної чисельності населення, так і його постаріння.

На динаміку чисельності населення, крім природного руху, впливає і його механічний рух, тобто міграції. З району більше людей вибуває, ніж прибуває. Сальдо усіх видів міграцій упродовж останніх років є від'ємним.

Біля 70 % міграцій приходить на внутрішньорегіональну, яка є і найбільш динамічною. Так, у 2011 р. її сальдо становило - 59 осіб. На другому місці за кількістю мігрантів знаходиться міжрегіональна міграція. Міждержавні міграції у районі практично відсутні (число мігрантів у межах декількох осіб, її обсяги упродовж останніх років стабільні) [4, с. 324].

Працевдатне населення Марківщини, за даними райдержадміністрації, становить близько 62 %. У економічній сфері зайнято близько 34,0% всього працевдатного населення, з яких найбільша частка (11,7%) зайнята у сільському господарстві. На другому місці за чисельністю зайнятих знаходяться освіта та промисловість (по 4,6%). Частка працівників закладів охорони здоров'я становила 3,0 %, державної служби 2,6 %, торгівлі 2,2 %.

Для етнічної структури населення району характерним є значне переважання українців (89%), що пояснюється історією заселення території Марківщини. Хоча район має спільний кордон з Російською Федерацією, етнічних росіян тут значно менше (6%), ніж у деяких інших прикордонних районах. Особливістю етнічної структури населення Марківського району є значна питома вага циган (біля 4%). Частка представників інших національностей (білорусів, молдаван, вірменів та інших) становить близько 1,0 %. Серед релігійних громад на території району переважає Українська православна церква Московського патріархату. Більшість віруючих сповідують православне християнство.

Система розселення населення формувалася у Марківському районі упродовж усієї історії його заселення. Перші села почали виникати ще у XVII ст. Декілька населених пунктів було засновано на початку XX ст. під час масового освоєння родючих земель району. Найбільшим та найстарішим поселенням є райцентр Марківка. За даними перепису 1959 р. тут проживали 4,9 тис. осіб, або 22 % всього населення району. У 1989 р. марківчан стало на 3 тис. осіб більше (7,8 тис.) і питома вага жителів райцентру вже досягла 38,8 %. Починаючи з 90-х років тут починає зменшуватись число мешканців. Станом на 1 січня 2012 р. тут нараховувалось близько 6,4 тис. жителів, а питома вага Марківки знизилася до 31 %. Отже і сьогодні близько третини населення району мешкає у райцентрі, який вигідно розташований відносно усіх сільських рад, знаходиться практично у центрі території району. Віддаленість населених пунктів один від одного була обумовлена необхідністю мати значні площі прилеглих сільгоспугідь. А це, в свою чергу, впливає на необхідність забезпечувати достатній рівень транспортної доступності між ними. Серед восьми сільських рад половина мають чисельність населення більше 1 тис. осіб. Дві сільради близькі до них. Дві сільські ради, а саме Кризька та Сичанська, мають чисельність населення близько 500 осіб. У порівнянні з 1991 р. людність усіх сільських рад значно зменшилася. Майже наполовину зменшилося населення Кризької, Ліснополянської, Сичанської сільрад. Найменше скоротилося населення Гераськівської сільради, територія якої розташована північніше Марківської селищної ради і найближче до райцентру. Найбільш негативна ситуація склалася у селі Липове, яке знаходиться на території Кабичівської сільради,

майже на кордоні з Російською Федерацією і де у 2011 р. мешкало всього 7 осіб.

Після закінчення другої світової війни і відбудови зруйнованого господарства на Луганщині почався бурхливий розвиток не лише індустриальних, а і аграрних регіонів. Так, за 60-80 рр. ХХ ст. Марківщина перетворилася на вагомого виробника сільськогосподарської продукції. Основними галузями в рослинництві було вирощування зернових та олійних культур, а тваринництво мало м'ясо-молочний напрямок. Тут були побудовані тваринницькі комплекси, закладено фруктові сади, створено зрошувальні системи для овочівництва, побудовані підприємства з переробки зерна, овочів, фруктів, молока. У кінці 80-х років на долю Марківщини вже приходилося більш як 6,0% виробництва зернових культур та соняшнику, 5,0 % молока та м'яса області, при питомій вазі всього населення району 0,7%, а сільського 3,2 %. Економічний розвиток краю сприяв і формуванню розгалуженої соціальної сфери. Усі мешканці сільської місцевості мали можливість отримати послуги закладів шкільної освіти, охорони здоров'я, культури. Усі села мали добре налагоджені транспортні зв'язки з райцентром.

Для Марківського району характерна висока ступінь сільськогосподарського освоєння території. Так, сільськогосподарські угіддя займають 89,7 % загальної земельної площі. Питома вага ріллі при цьому теж досить висока. У 2009 р. вона становила 65,9 тис. га, або 72,9 % (у 1989 р. — 71,9 тис. га). На жаль, за останні роки близько 6 тис. га ріллі були занедбані, або виведені із землекористування.

Останніми десятиліттями відбувалися значні зміни у структурі землекористувачів. Якщо до 1991 р. основними суб'єктами господарювання були 10 колгоспів і 5 радгоспів, то в 2011 р. їх стало значно більше. Основну їх частину сьогодні складають фермерські господарства, їх налічується 17. Також створено 11 господарських товариств та 1 виробничий кооператив.

Головні сільськогосподарські культури, які сьогодні вирощують у районі це — озима пшениця, кукурудза, соняшник. Загальні обсяги збору зернових у районі за останні десятиліття дещо скорочувалися. Так, якщо у 1990 р. зернових було зібрано 101,1 тис. т, то у 2000 р. близько 78 тис. т. Але слід враховувати, що положення району в зоні ризикованого землеробства обумовлює значні коливання у виробництві сільськогосподарських культур в окремі роки. Так наприклад, якщо у 2008 р. зернових було зібрано більш як 100 тис. тон, то в 2010 р. тільки 53,1 тис. тон. Виробництво соняшнику, що завжди було традиційним, стало значно збільшуватися останніми роками. Так, у 2009 р. його було зібрано 28,2 тис. тон, а у 2011 р. — 36,7 тис. тон, що є максимальним показником для району за останні півстоліття. Отже, незважаючи на докорінні зміни у аграрному секторі на долю Марківщини і сьогодні у середньому за останні 5 років припадало 6,0% товарного виробництва зерна, 6,5% соняшника Луганської області [4, с. 108-110].

Овочівництво району представлене вирощуванням помідорів, огірків, баштанних культур. За радянських часів у Марківському районі було

виведено місцевий районований сорт цибулі «Марківська». Він був широко представлений на багатьох сільськогосподарських виставках і до цього часу користується попитом у населення. Широко відомими на Луганщині були фруктові сади Марківщини. У середині 90-х років на долю району приходилося 3,7 % загальнообласного виробництва плодів та ягід. Для власних потреб у районі завжди культивували картоплю. Її щорічний збір останніми роками коливається у межах 10-12 тис. тон (2,0% – 3,0% загальнообласного виробництва). Для потреб тваринництва до початку 90-х років у районі значні площі були зайняті під кормовими культурами та багаторічними травами.

Дуже важливого значення на Марківщині набуло м'ясо-молочне тваринництво. На кінець 80-х років тут було зосереджено близько 5,0 % поголів'я ВРХ, в т.ч. 4,6% корів, 5,5 % свиней, 10,1 % овець і кіз області. За два останні десятиліття, на жаль, поголів'я усіх видів тварин значно скоротилося.. Так, великої рогатої худоби у 2011 р. у порівнянні з 1990 р. стало менше у 6,7 рази, корів — у 4 рази, свиней — у 13,3 рази, овець і кіз — у 7,2 рази [4, с. 116-118]. Така динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин відповідно обумовила і зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції. Так, наприклад, виробництво молока у 2011 р. у порівнянні з 1990 р. зменшилося у 2,5 рази, а м'яса у 3,2 рази. Питома вага району у загальнообласному виробництві м'яса зменшилася за відповідний період з 4,2 % до 3,2 % , а молока, навпаки, навіть дещо збільшилася (з 5,2% до 5,8%) [4, с. 120].

Промисловість у Марківському районі відіграє другорядну роль.. Сьогодні вона представлена лише двома підприємствами: ДП «Хлібокомбінат» Марківського РСТ, який забезпечує населення району хлібобулочними виробами та ТОВ «Завод продтоварів», що виробляє нерафіновану олію. Марківський сироробний завод ПП СВФ «Агро» упродовж останнього року знаходиться у стадії закриття і не здійснює виробничу діяльність. Плодоовочеконсервний завод у Бондарівці не працює вже давно.

Сучасна транспортна система Марківського району представлена автомобільними шляхами з твердим покриттям загальною протяжністю 193 км та Марківською АТС. Крім цього є шляхи місцевого значення. Транспортні пасажирські перевезення здійснює місцева АТС, а вантажні перевезення здійснюють перевізники інших міст. У районі, на жаль, зараз відсутній громадський автомобільний зв'язок із сільськими населеними пунктами. Це певною мірою спонукає населення збільшувати число автомобілів у приватній власності. І сьогодні вони є практично у кожного п'ятого мешканця району. Єдине підприємство, яке обслуговує автомобільні шляхи району це Марківська філія Облавтодору, на балансі якої знаходиться Марківський асфальтобетонний завод. Через нестачу коштів він, на жаль, не може своєчасно і якісно виконувати усі необхідні ремонтні роботи. Слід також зазначити, що від початку 70-х до кінця 80-х років у селищі Марківка функціонував аеропорт. Пасажирські перевезення він

здійснював до обласного центру літаком АН-2 з травня по листопад два рази на добу. Але з середини 80-х років він припинив пасажирські перевезення, тому що мала місце нерегулярність його роботи з причини погодних умов та тому що саме в ці роки до усіх населених пунктів району були прокладені автошляхи з твердим покриттям, а це дало змогу здійснювати пасажирські перевезення виключно автомобільним транспортом.

Соціальний комплекс забезпечує населення району різноманітними послугами, в першу чергу освітніми та з охорони здоров'я. Тут функціонують районна лікарня на 120 ліжок, поліклініка, 23 сільські медпункти. Для покращання стану здоров'я населення виїжджає на відпочинок за межі району. Для оздоровлення дітей на території Ліснополянської сільради ще з радянських часів працює дитячий табір «Лісна Поляна». Освітня галузь представлена 13 загальноосвітніми навчальними закладами, 12 дошкільними закладами, професійно-аграрним ліцеєм та позашкільними установами. Останніми роками у районі з'явилися нові типи навчальних закладів, а саме три гімназії (Марківка), сучасні комп'ютерні класи з виходом до мережі Internet. Більшість шкіл забезпечені шкільними автобусами.

Послуги населенню у сфері культури надають районний та 10 сільських будинків культури, 11 сільських клубів, 17 бібліотек, районний краєзнавчий музей, районна дитяча школа мистецтв. І хоча мережа та кількість працівників таких закладів постійно скорочуються, вони відіграють дуже велику роль і сьогодні залишаються основними осередками культурного життя у сільській місцевості. Позитивним також є те, що на Марківщині вдалося зберегти традиції розвитку фізичної культури та спорту. У районі працюють 14 спортивних залів, 5 тренажерних залів, 27 спортивних майданчиків, 5 тирів-стрільбищ, 12 футбольних полів, стадіон «Нива» та 28 інших спортивних споруд [4, с. 197]. У районі досить часто проводять обласні змагання по футболу серед школярів, а також Марківщина слугує літньою базою для гравців футбольного клубу Луганська «Зоря-3».

Функціонування та розвиток суспільно-географічного комплексу Марківського району порушують низку проблем, що стосуються різних аспектів його діяльності. Серед екологічних найбільш актуальним є охорона водних та ґрунтових ресурсів від забруднення побутовими відходами, а також необхідність реконструкції мереж водопостачання. Серед соціальних проблем – це зменшення природного приросту, депопуляція населення, низький рівень доходів населення, безробіття, незадовільне фінансування соціальної сфери. Економічні проблеми перш за все пов'язані зі зменшенням обсягів сільськогосподарського виробництва, низькою якістю доріг, відсутністю регулярного транспортного сполучення між населеними пунктами, браком інвестицій тощо.

Перспективи подальшого розвитку Марківського району ми вбачаємо у необхідності активізації розвитку сільського виробництва. Паралельно з цим необхідно створити промислові підприємства з переробки

сільськогосподарської сировини. А прискорений розвиток АПК, в свою чергу, може збільшити притік інвестицій і у соціальну сферу. Перспективною сферою діяльності може стати також рекреаційно-туристичний бізнес.

Отже, у Марківському районі останніми десятиліттями відбувалися значні здинамічні та структурні міни як стосовно населення, так і відносно господарства. У майбутньому Марківщина має усі об'єктивні можливості залишитися важливим осередком агропромислового виробництва у господарському комплексі Луганської області. Для цього необхідні зусилля, як органів місцевого самоврядування, так і усієї громади Марківщини.

Література

1. **Географічна** енциклопедія України: у 3 т. / редкол. : О. М. Маринич (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. рад. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1989 – 1993. – Т. 3, с. 257. 2. **История** городов и сел Украинской ССР. Ворошиловградская область. – Киев : Главная редакция Украинской советской энциклопедии, 1976. – 728 с. 3. **Народное** хозяйство Ворошиловградской области: статистический сборник. – Донецк: Изд-во «Статистика», 1971. – 166 с. 4. **Статистичний** щорічник Луганської області за 2011 рік. – Луганськ : Головне управління статистики в Луганській області, 2012. – 493 с.

УДК [911.3:30:33](477. 61)

*Т. І. Слоньова, к. геогр. н.,
доц.*

*Н.К.Горбунова, маг. географії,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка*

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СВЕРДЛОВСЬКОГО РЕГІОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Суспільно-географічні дослідження набули в Україні досить широкого розвитку. У різні роки та різними науковцями вивчалися природні, демографічні, соціально-економічні особливості як Луганщини, так і окремих її регіонів, зокрема Свердловського [1, с. 598-599, 2, с. 574-584]. Однак, більш глибокого суспільно-географічного вивчення окремих регіонів області майже не проводилося. Саме це й обумовило вибір та актуальність такої теми.

Об'єктом нашого дослідження є суспільно-географічний комплекс Свердловського регіону Луганської області. Його специфічною особливістю є те, що у 1988 р. з метою оптимізації управління дві адміністративно-територіальні одиниці, а саме Свердловська міська рада та Свердловський район, були об'єднані в одну функціональну структуру. Саме цю територію ми надалі будемо називати Свердловським регіоном.

Мета дослідження - виявити особливості передумов розвитку населення та господарства регіону, а також динамічні, структурні та географічні зміни, що відбулись у їх територіальній організації за більш ніж сім десятиліть його соціально-економічного розвитку.

Інноваційність дослідження ми вбачаємо у тому, що нами складена комплексна суспільно-географічна характеристика населення й